

NAGY JÚLIA

A Sárospataki Refomátus Lapok

A Sárospataki Református Főiskola kulturális és tudományos hetilapja

A *Sárospataki Református Lapok* a Sárospataki Református Főiskola és a Tiszáninneni Református Egyházkerület közlönye volt – de ennél sokkal több is. Több mint negyven éven át tájékoztatta az észak-magyarországi protestáns híveket az egyházmegyében történt eseményekről, így gyakran egyedüli forrás azok számára, akik a régió falvainak vallási és kulturális életével szeretnének foglalkozni. Még ennél is fontosabb, hogy a Sárospataki Református Főiskola tanárai gyakran itt publikálták elsőként tudományos kutatásaik eredményeit, és a könyveikről szóló kritikák, recenziók is itt jelentek meg elsőként.

A Sárospataki Református Lapok indulása

1905. július 1-jével megszűnt a *Sárospataki Lapok*. Ez a hetilap, amely a Sárospataki Irodalmi Kör közlönye volt, 1882-től kezdve tájékoztatta heti periodicitással az olvasóközönséget a kálvinista egyházban történt kulturális eseményekről, tudományos eredményekről, vallási reformokról, a hívekre és egyházi tisztviselőkre vonatkozó jogszabályokról, rendeletekről.

Megszűnése szinte törvényszerű volt. Az 1905. májusi számokban egyre több támadásról olvashatunk a lap munkatársai és stílusa ellen. A május 29-én megjelent számban Rohoska József¹ foglalta össze a támadások eredményeit:

„Az őszinte és bátor kritikáért felzúdultak azok, akik találva érezték magukat. Újra elővették a rossz modor és kellemetlen hang vádját s ebbe kapaszkodva indítottak akciót a »renitencia« letörésére. A tiszáninneni egyházkerület folyó hó 23. és 24. napjain tartott közgyűlése jórészt ennek a letörésnek munkájával foglalkozott. Zoványi Jenő² és dr. Tüdös István³ ellen elrendelte a fegyelmi vizsgálatot; a *Sárospataki Lapokra* pedig kimondotta, hogy annak modorát és hangját elítéli s amennyiben az meg nem változnék, a 400 korona évi segélyt tőle megvonja.”⁴

¹ Rohoska József: I. SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái* XI. Bp. 1980–1981. 1083. hasáb (A továbbiakban: SZINNYEI)

² Zoványi Jenő: I. SZINNYEI XIV. 1903–1904. hasáb

³ Tüdös István: I. SZINNYEI XIV. 588–589. hasáb

⁴ ROHOSKA József: *Utolsó szó.* = Sárospataki Lapok 1905. május 29. 22. sz. 221.

Az 1905. június 10-i számban olvashatjuk az Értesítést Horváth Cyrilltől⁵ a Sárospataki Irodalmi Kör másodelnökétől, hogy a *Sárospataki Lapokat* a Kör „a jelen számmal ideiglenesen megszünteti”⁶.

Az egyházkerület és a főiskola részéről azonnal felmerült a probléma, hogy ha megszűnik a lap, akkor nincs olyan orgánus, amely az egyházkerületben történő eseményekről tájékoztatna. Éppen ezért új közlönyre volt szükség:

„Hosszú idő, immár csaknem egy negyedszázad tapasztalata bizonyítja, hogy a tiszáninnyi ev. ref. egyházkerületnek s becses hagyományokra támaszkodó ősi tanintézetének, a sárospataki főiskolának nagy szüksége van oly egyházi és tanügyi közlönyre, mely hűséggel és buzgósággal szolgálja a hazai protestantizmus, közelebbről ev. ref. anyaszentegyházunk érdekeit, bemutatja a nagy nyilvánosság előtt egyházkerületünk és főiskolánk jelenségeit... E szükség érzete indította egyházkerületünk és főiskolánk vezetőségét, hogy miután a múlt hó folyamán a már több mint 22 éven át fennálló »Sárospataki Lapok« című hetilap – egyenlőre legalább – megszűnt, a mindentűnne felhangzó kívánalmaknak és közóhajnak engedve, egy új lap alapításáról gondoskodjék”⁷

– olvashatjuk az új hetilap első számában.

Az új orgánusot *Sárospataki Református Lapok* címmel indították, alcíme: A Tiszáninnyi Ev. Ref. Egyházkerület és a Sárospataki Főiskola közlönye. Heti egy alkalommal, vasárnap jelent meg. Főszerkesztője Radácsy György⁸, aki már a *Sárospataki Lapoknak* is kezdetől szerkesztője volt. Felelős szerkesztője és kiadója kezdetben Zsindely István⁹, szintén a Teol. Akadémia tanára. Rác Lajos¹⁰, a neves kutató és tanár társszerkesztőként szerepel a címlapon. Az egyik főmunkatárs Finkey Ferenc volt¹¹, a másik Harsányi István¹², teológia tanár, a Nagykönyvtár igazgatója.

A szerkesztők személye hosszú időre, egészen 1919-ig meghatározta a lap arculatát.

Az 1905–1919 közötti időszak

Az első korszakban nem csak hivatalos hetilap volt a *Sárospataki Református Lapok*. Szemléletében és rovatolásában követte a *Sárospataki Lapok* példáját, a következő rovatok szerepeltek benne: Iskolaügy; Közéletünk; Tárcá; Könyvismertetés; Külföld; Régiségek; Vegyes Közlemények.

Kétharmadában hivatalos közleményeket közöltek a lapban, de 1907-től kezdve egyre inkább a pataki tanárok tudományos felfedezéseinek, fejtegetései-

⁵ Horváth Cyrill: I. GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái*. Bp. 1993. XIV. 283–286.

⁶ HORVÁTH Cyrill: *Értesítés*. = *Sárospataki Lapok* 1905. június 10. 23. sz. 231.

⁷ A Sárospataki Ref. Lapok szerkesztősége: *Lapunk t. olvasó közönségéhez*. = *Sárospataki Református Lapok* (továbbiakban SRL) 1905. július 2. 1. mutatószám 1.

⁸ Radácsy György életrajzát I. SRL 1928. 3. sz. 14–16.

⁹ Zsindely István: I. SZINNYEI XIV. 1944. hasáb

¹⁰ Rác Lajos: I. SZINNYEI XI. 320–323. hasáb

¹¹ Finkey Ferenc: I. GULYÁS P. IX. 125–131. hasáb

¹² Harsányi István: I. GULYÁS P. XII. 689–692. hasáb

nek orgánumává vált. Ettől kezdve egyre több érdekes felfedezésről kapunk hírt a Tárca és a Régiségek rovatban, de az igazi áttörés az 1908. év volt, s egy vita kapcsán vált azzá a *Sárospataki Református Lapok*. Zoványi Jenő, a teológiai akadémia egyháztörténelem tanára, az egyházkerülettel kötött szerződés alapján vállalta a Warga Lajos-féle *Keresztény egyháztörténelem* 3. kötetének kiegészítését, azonban olyan megjegyzéseket fűzött Kálvin munkásságához, amely nem tetszett sem a főiskolának, sem az egyházkerületnek. A május 31-i számban megjelent egy cikk *A tisztáninenni egyházkerület lelkeszi könyvtár-bizottságának véleményes javaslata a Warga-Zoványi féle Ker. Egyháztörténelem III. kötetéről* címmel¹³. Ebben a parókiális könyvtár-bizottság ülésének jegyzőkönyvét közölték, miszerint két lehetőséget láttak arra, hogy a Zoványi ejtette hibákat kijavítsák. Lévy József, Radácsy György és Szinnyei Gerzson azt javasolták, hogy egyszerűen hagyják ki az ominózus részeket a könyvből, míg Révész Kálmán és Tüdős István véleménye szerint csatoljanak magyarázó jegyzetet a kötet végére, amelyben Zoványi tárgyi és eszmei tévedéseire rámutatnak. A cikkel nagyjából egy időben levélben fordultak Európa legnevesebb egyháztörténészeihez, hogy írják meg kritikájukat Zoványi könyvéről. A 23. számtól kezdve közölték a válaszleveleket *Kálvin a történelem ítélőszéke előtt* címmel, amelyből egy nagyon érdekes cikksorozat született, ugyanis nem csak a Zoványi-féle könyv kritikája fogalmazódik meg a levelekből, hanem a XX. század első felének Kálvin és kálvinizmus-értelmezése is¹⁴. A 33. számtól kezdve az egyik legnevesebb Kálvin-kutató, Doumerque tanulmányát közölték ugyanebben a cikksorozatban.

Szeptemberben Zoványit az egyházkerületi bíróság felfüggesztette állásából. Ez nagyobb botrányt okozott, mint a Kálvin-kritika, ugyanis a világi sajtó lecsapott a témára, a protestáns gondolat szabadságra hivatkozva támadták a református egyházat és a főiskolát, személy szerint is megnevezve tanárokat, pl. Radácsy Györgyöt, Harsányi Istvánt. A *Sárospataki Református Lapok* válasza a 45. számban jelent meg *Tiltakozás a Sárospataki főiskola meghurcoltatása és a sajtóterrorizmus ellen* címmel¹⁵, de ez kevésnek bizonyult az országos támadások ellen. Végül az ügy a konventi bíróság elé került.¹⁶ Korábban, már 1906-ban is érték sajtótámadások a lapot¹⁷, de ez az eset túlmutat a mindennapi vitákon, mivel ez volt az első tudományos szintű cikksorozat a *Sárospataki Református Lapok*ban.

¹³ SRL 1908. május 31. 22. sz. 230.

¹⁴ SRL 1908. 23. sz. 242–244.; 24. sz. 253–254.; 25. sz. 263–265.; 26. sz. 276–277.; 27. sz. 289–290.; 30. sz. 321–323.; 31. sz. 330–331.; 33. sz. 352–353.; 34. sz. 360–362.; 35. sz. 371–372.; 36. sz. 382–383.; 37. sz. 393–395.; 38. sz. 405–406.

¹⁵ SRL 1908. 45. sz. 477–479.

¹⁶ erre vonatkozólag l. SRL 1909. 32. sz. 352–353.

¹⁷ L. pl. az 1906. évi 6. számban a Vegyes Közlemények című rovatban Radácsy György nyílt levelét A „*Debreceni Prot. Lap*” szerkesztőjének címmel [1906. 6. sz. 62–63.], melyben a Debreceni Protestáns Lapban közölt, SRL-at ért támadásokra válaszol. Ennek háttereként l. még: SRL 1906. 2. sz.; illetve Radácsy György levelét Ferenczy Gyulához (Sárospatak, 1906. jan. 23.) Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtár kéziratára Kt. d. 907.

A következő évben is több tanulmányt olvashatunk Kálvinról – noha ekkor már nem Zoványi ürügyén. Előbb *Kálvin és Genf külső ellenségei* címen közöltek két számban cikket¹⁸, illetve Marton János fordításában megjelent *Kálvin János előljáró beszéde zsoltárfordításaihoz*¹⁹, majd S. Szabó Józseftől olvashatunk Kálvin oktatási elveiről és tanügyi politikájáról.²⁰ A későbbi évfolyamokban mind gyakrabban olvashatunk a kálvinizmus múltjáról és jelenéről, ebből kiindulva vizsgálták a lehetőségeiket.²¹

1908-tól kezdve egyre több cikk jelent meg a Régiség rovatban Harsányi István tollából. Előbb a vizsolyi biblia 1600 körüli kiadásának töredékeiről ír az 1909. évi 35–36. számban²², majd Lorántffy Zsuzsanna bibliájáról – amelyet a sátoraljaújhegyi levéltárban akkor találtak meg – közöl részletes leírást a 40. számban²³. 1910-ben cikksorozatban ír Komjáthy Benedek vallásáról²⁴, majd Lorántffy Zsuzsanna addig ismeretlen munkájáról²⁵ szól egy tanulmánya. Ugyanebben az évben közöl először cikket Kocsi Csergő Bálintról, amelyet majd a későbbi évfolyamokban több hasonló követ.²⁶

¹⁸ *Kálvin és Genf külső ellenségei.* = SRL 1919. 28. sz. 304–306.; 29. sz. 318–319.

¹⁹ MARTON János [ford.]: *Kálvin János előljáró beszéde zsoltárfordításaihoz.* = SRL 1909. 28. sz. 310–312.; 29. sz. 320–322.

²⁰ S. SZABÓ József: *Kálvin oktatási elvei és tanügyi politikája.* = SRL 1909. 29. sz. 319–320.; 33. sz. 362–363.

²¹ L. pl. HARSÁNYI István: *Hányszor olvasta I. Rákóczi György a Bibliát?* = SRL 1913. 1. sz. 6–7.; GULYÁS József: *A reformáció jelentősége nemzeti életünk és irodalmunk szempontjából.* = SRL 1915. 44. sz. 299–300.; KASSAY Sándor: *A kálvinizmus Németországban.* = SRL 1915. 46. sz. 317–319. 47. sz. 322–324.; KÁLNICZKY Gyula: *A reformáció megünneplése a sárospataki főiskolán.* = SRL 1916. 23. sz. 177–178.; S. SZABÓ József: *Reformációkorabeli Szegediek a protestantizmus szolgálatában.* = SRL 1916. 28. sz. 218–220.; MARTON János: *Régi és új reformáció.* = SRL 1916. 45. sz. 341–343.; RÁCZ Lajos: *A reformáció okai és előzményei Magyarországon.* = SRL 1917. 42–43. sz. 297–298.; 44–45. sz. 309–310.; RÁCZ Lajos: *Vallásos motívumok a világháborúban.* = SRL 1917. 32. sz. 234–235., 33–34. sz. 242–244., 40–41. sz. 286–288.; MAKKAI Sándor: *A protestantizmus szociális jelentősége.* = SRL 1918. 18–19. sz. 91–92.; stb.

²² HARSÁNYI István: *A vizsolyi biblia (1590) ismeretlen (1600 körüli) kiadásának töredékei.* = SRL 1909. 35. sz. 381–382.; 36. sz. 392–393.

²³ HARSÁNYI István: *Lorántffy Zsuzsanna bibliája.* = SRL 1909. 40. sz. 432–434.

²⁴ HARSÁNYI István: *Komjáthy Benedek vallása.* = SRL 1910. 1. sz. 4–5.; 2. sz. 17–18.; 3. sz. 25–27.

²⁵ HARSÁNYI István: *Lorántffy Zsuzsanna eddig ismeretlen munkájáról szóló levél.* = SRL 1910. 14. sz. 140–141.

²⁶ Pl.: HARSÁNYI István: *Kocsi Csergő Bálint „Gályarabságról” írott munkájának eredeti kézírata.* = SRL 1910. 49. sz. 487–489., HARSÁNYI István: *Kocsi Csergő Bálint Hamel-Brunyninxről és két munkájáról.* = SRL 1911. 2. sz. 13–15.; HARSÁNYI István: *Kocsi Csergő Istvánról s a gályarabok számos, eddig ismeretlen leveleit tartalmazó kéziratáról.* = SRL 1911. 9. sz. 80–81.; 10. sz. 90–91.; 11. sz. 98–99. [K. Cs. Bálint fiáról.]; HARSÁNYI István: *Új adatok Kocsi Csergő Bálint kézíratos munkájának történetéhez.* = SRL 1911. 43. sz. 403–405.; HARSÁNYI István: *Kocsi Csergő Bálint eddig ismeretlen levelei és munkája.* = SRL 1916. 35–36. sz. 271–273.; 37. sz. 283–285.; 43. sz. 327–329.; 49. sz. 378.; 51. sz. 391–392.; 52–53. sz. 401.

Harsányi és Szinnyi Gerzson – elsősorban az ebben az időben feltárt, rendezett kéziratár alapján – több adalékot közöl a Sárospataki Református Nagykönyvtár és a Kollégium történetéhez, amely cikkeket a mindmáig tartó kutatások egyik legfontosabb forrásaként értékelhetünk. Ehhez Zsoldos Benő is hozzájárult a levéltár rendezése során feltárt dokumentumok közlésével.²⁷

Érdekes, hogy a világháborúról szinte egyáltalán nem olvashatunk a lapban. 1915-ben ugyan megjelenik egy tanulmány *Ref. gimnáziumaink első háborús éveinek vázlatos képe* címmel²⁸, amely táblázatokkal illusztrálva mutatja, hogy az iskolából mennyi diák maradt ki, illetve milyen a családi háttérük. Semmiféle állásfoglalás nincsen ebben a cikkben, a későbbiekben pedig még ilyen jellegű összefoglaló munka sem jelent meg. 1917-ben közöltek néhány háborús verset, egy halotti beszédet és egy harctéri beszédet, de ezekben sincs állásfoglalás a háború mellett vagy ellen. Bízgatják a katonákat a harcra, az itthon maradókat a türelemre, de csak általánosságban szólnak a háborúról, konkrétumokat, véleményeket nem olvashatunk.

S ha már háborúról esett szó, meg kell jegyezni, hogy a szerkesztőgárdán belül is háborúskodások dúltak. Finkey 1912-ben elhagyta Patakot, helyette Buza László neve szerepel főmunkatársként. Magánlevelezésekből tudhatjuk, hogy Harsányit is érték támadások, s hogy ott akarta hagyni a *Sárospataki Református Lapokat* 1916-ban. Finkey Ferenc intette türelemre:

„A p. ref. Lapok szerkesztéséről azonban nagyon kérlek ne vonulj vissza, ha nem vennél is sok részt benne, akkor is okvetlenül benne kell maradnod a szerkesztőségben, nehogy Rác és hitvány társai teljes szabadossággal járhassanak el. Már csak a benntléted is feszélyezi őket. Fő pedig, hogy a hidegvérre ügyelj, nem szabad velők sokat vitatkoznod, ezt nem is érdemlik meg, de céltalan is, mert az ilyen legyőzött emberek egy ideig tehetetlenségük érzetében számármakacssággal védik ostoba álláspontjukat.”²⁹

A címlapon Radácsy György szerepelt főszerkesztőként, de a felelős kiadó és szerkesztő már 1906-tól kezdve Rác Lajos volt. Radácsynak a Lapokkal kapcsolatos véleményéről szintén egy magánlevélből olvashatunk 1906-ból:

„A »Sárospataki Ref. Lapok«-nak én csak tiszteletbeli szerkesztője vagyok s anyagi sorsával teljességgel nem foglalkozom. Kikötöttem, hogy ingyen szolgálom –

²⁷ Többek között: SZINNYEI Gerzson: *Adalékok a sárospataki főiskola történetéhez I. Az 1618-iki rendszabályok*. = SRL 1906. 39. sz. 450–452. (Azóta ez egyszer jelent meg, Szentimrei Mihály fordításában: *A Sárospataki Református Kollégium 1618-as rendszabályai és 1620-as törvényei: A latin szövegek és magyar fordításuk*. Sárospatak, 1996. 8–17.); HARSÁNYI István: *Szemere Pál eddig ismeretlen verse*. = SRL 1913. 33. sz. 287.; SZINNYEI Gerzson: *A sárospataki főiskola pártfogói a fejedelmek korában*. = SRL 1917. 12. sz. 93–94.; ZSOLDOS Benő: *A sárospataki főiskola összeköttetése a genfi akadémiaival a XVIII. században*. = SRL 1911. 31. sz. 296.; 32. sz. 303–304.

²⁸ SRL 1915. 45. sz. 307–309.; 46. sz. 315–317.

²⁹ Finkey Ferenc levele Harsányi Istvánnak. Kelt Pozsonyban, 1916. június 10-én. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtára kéziratára L. gy. 2021.

a hogyan és a meddig tudom. Nem én kívántam a szerkesztőséget, hanem a Sárospataki főiskola jóakarói kívánták, hogy szerkesztői nevem legyen.”³⁰

1917-ben vonult nyugdíjba, de a szerkesztői munkák jó részét a háború éveitől kezdve Harsányi és Rácz Lajos intézte.

A lap anyagi viszonyai is változtak. Az indulást követő évben Radácsy az egyik levelében igen magabiztosan ír: „Különben a »Sp. Ref. Lapok« sorsa meglehetősen bizonyos. Az egyházkerület és a főiskola támogatja – míg érdemes.”³¹ Közben azonban megváltozott a helyzet. A lapban kezdettől fogva voltak hirdetések, amelyek elég szép jövedelmet jelentettek a lapnak. (Míg 1911-ben egy évi előfizetés 10 korona, egy egész oldalas hirdetés díja 32 korona volt). A háború éveitől ezek jórészt megszűntek. Az előfizetési díjakkal lehetett volna kompenzálni ezt a kiesést, de ezt nem növelhették túlzottan, mert nem tudták volna kifizetni a megrendelőket. 1918-ban Rácz Lajos egy kérvénnyel fordult a főiskola gondnokához, amelyben az anyagi helyzetükre panaszkodik, s egyben támogatást kér.

„A lap a »főiskola közlönye« címet viseli s a szerkesztők legjobb tudásuk és tehetségük szerint szolgálják 12 1/2 év óta a főiskola érdekét, holott maga a főiskola egy fillérrel nem járul a lap fentartási költségeihez. Ennek szüksége eddig nem merült fel, mert a lap önmagát tartotta fel, sőt feltartotta olyan jól, hogy a régebbi években szinte állandóan 1/4 – 1/2 ív melléklettel jelent meg. Ez a helyzet most, a nyomdai munka és a papír árának emelkedése folytán teljesen megváltozott. Már tavaly kénytelenek voltunk a lap előfizetési díját is fölemelni és terjedelmét is csökkenteni, amennyiben csak 2 hetenkint adunk ki 6 levélnyi terjedelemben. A nyomda-számla az árak folytonos emelkedése következtében az utolsó negyedévről [okt.–decz. hóról] így is 1900 koronán felül van, holott nekünk csak 1400 kor. rá a fedezetünk.”³²

A főiskola erre a kérésre évi 400 koronát utalt ki a Lapok számára.³³

Az anyagi és egyéb gondoknak egy külső esemény vetett véget. Az 1921. évi 1. számban, amely február 25-én jelent meg, s hosszú idő után az első szám, olvashatjuk:

„Pár hét múlva két esztendeje lesz, hogy az uralomra jutott proletárdiktatúra kicavarta szerkesztőségünk kezéből a tollat, 1919. március 23-án megtiltotta lapunk megjelenését.”³⁴

³⁰ Radácsy György levele Ferenczy Gyulához. Kelt: Sárospatak, 1906. december 24. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtára kéziratára Kt. d. 908.

³¹ Radácsy György levele Ferenczy Gyulához. Kelt: Sárospatak, 1906. december 24. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Nagykönyvtára kéziratára Kt. d. 908.

³² Rácz Lajos levele a főiskola gondnokának 1918. január 11. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltára Kee. I. 14.

³³ L. a Főiskola Gazdasági Bizottságának jegyzőkönyv-másolatát. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltára Kee. I. 14.

³⁴ Régi név – új program. = SRL 1921. február 25. 1. sz. 1.

Az 1921–1945 közötti időszak

A *Sárospataki Református Lapok* újraindítása igen nehéz volt, mivel sem az egyházkerület, sem a főiskola nem rendelkezett megfelelő anyagi háttérrel egy ilyen lap működtetésére. 1920-ban abban reménykedtek, hogy az amerikai protestánsok támogatják majd a magyarországi protestáns egyházakat a világháború és a proletárdiktatúra utáni talpra állásban, s akkor megindulhat újonnan a lap. 1921. február 25-én végül is megjelenhetett az első szám – ugyanazon cím alatt, de más funkcióval, mint ahogy a programcikkben áll:

„De másfelől új is lesz lapunk, mert – mellőzve a tanügytörténeti és tudományos fejtegetéseket – a nagy drágaság miatt szűkre szabott hasábjait teljesen és kizárólag egyházunk külső és belső építésének, az élő keresztyén hit feltámasztásának, a lelkek tiszta evangéliumi hitben, igaz keresztyén erkölcsökben való elővitelének óhajlja és fogja szentelni...”³⁵

Az 1921. július 17-én megjelenő hivatalos értesítésben Révész Kálmán püspök közleménye állt:

„A tiszáninneri egyházkerület f. évi július hó 5–6. napján Miskolcon tartott rendes közgyűlésében egyhangu határozattal kimondta, hogy a püspöki körleveleket és a hivatalos egyházi és iskolai hirdetéseként ezentul kizárólag a Sárospataki Ref. Lapokban fogja közzétenni, külön püspöki körlevelek ezentul nem lesznek. Ez a határozat természetes folyománya az a kapcsolatos határozat, hogy f. évi július 1-től fogva a S. R. L.-ra minden anyaegyház köteles előfizetni, illetőleg az előfizetési ár az egyes egyházaktól, a többi hivatalos tartozások módjára lesz beszedendő; a lelkészek pedig kötelezve lettek, hogy a lapszámokat gondosan megőrizték s minden év végzetével beköthessék s a köteteket a lelkészi könyvtár leltárában nyilvántartsák...”³⁶

A folyóirat rovatolása szintén változott: Vezércikkek; Apróságok; Belmisszió; Egyházi élet; Halottaink; Hivatalos Rész; Irodalom–művészet; Szerkesztőségünk köréből; Vegyes közlemények.

A lapban rövid időn belül nagy átalakulások mentek végbe. Azzal, hogy az egyházkerület hivatalos lapja lett, profiljában, a cikkek megfogalmazásában is a hivatalosságra, száraz megfogalmazásra törekedtek. Míg az indulást követő másfél évtizedben heves vitákról is beszámolt a lap, 1921-től kezdve a hivatalos vélemény közlésével nem adtak teret a véleménykülönbségek publikálásának a lapban.

Az 1928-as év a lap fennállásában nagy változásokat hozott. Rác Lajos lemondott a főszerkesztői posztról, átengedte Révész Kálmánnak. Ez év januárjától a Kálvin-szövetség hivatalos lapja is lett, a Kálvin-szövetség részéről Hegyaljai Kiss Géza böcsi lelkész vállalta a szerkesztést. Innentől a Kálvin-szövetség rovattal bővült a lap, ezzel együtt viszont teljesen elmaradt az Irodalom–kultúra rovat, mely 1921-től amúgy is csak könyvismertetéseket tartalmazott.

³⁵ Régi név – új program. = SRL 1921. február 25. 1. sz. 1.

³⁶ Révész Kálmán: *Hivatalos értesítés* 770/1921. sz. = SRL 1921. 10–12. sz. 73.

Az 1928-as évfolyam két fájdalmas hírrrel indult. Az első számban Radácsy György feleségének temetéséről olvashatunk, a következőkben Radácsy György haláláról. A 3. számot Radácsy György emlékének szentelték,³⁷ amelyben a kiváló pedagógus és lapszerkesztő munkásságáról és temetéséről olvashatunk. (A későbbi számokban is közöltek különböző intézményektől és magánszemélyektől érkezett visszaemlékezéseket, esszéket Radácsy munkásságáról!) Ugyanabban az évben meghalt Radácsy veje is, Harsányi István. Haláláról hasonlóképpen emlékeztek meg. Mátyás Ernő, a Sárospataki Református Főiskola teológia tanára írt nekrológot a május 13-i számban³⁸, a május 20-i számban Marton János temetési beszédét közölték Harsányi sírja felett³⁹, majd a május 27-i számban indítottak egy Harsányi István emlékezete című rovatot, melyben nekrológokat közöltek.

1929-től Marton János lett a lap szerkesztője, s ha Rác Lajos volt a legjelentősebb szószólója annak, hogy 1921-ben újrainduljon a lap, Marton Jánosnak köszönheti, hogy a második világháború alatt is, s a háború után is még néhány évig megjelent. Fontos szerkesztői változás még, hogy 1933-tól Újszászy Kálmán nevét is olvashatjuk a címlapon főmunkatársként.

Marton János ugyanazon szemléletmód szerint szerkesztette a hetilapot, tehát csak a legfontosabb közleményeknek adott helyet a lapban. Sem az anyagi keretei, sem a szükségletek nem voltak olyanok, hogy egyebet is igényeltek volna az olvasók, akik ekkor már szinte kizárólag csak református lelkészek és világi gondnokok voltak. Érdekes viszont, hogy míg az 1921–1936 közötti időszakban csak elvétve fordult elő, hogy verseket közöltek volna, 1936-tól kezdve külön Vers rovatot indítottak, ahol a főiskola tanárainak költői próbálkozásait olvashatjuk. Az olvasók többször üdvözölték levelekben a versek közlését. 1936 áprilisában pl. Borsovai Lengyel Gyula református lelkész levele érkezett a szerkesztőségbe, amelyben a március 15-i számban megjelent verset dicséri:

„Ez alatt a mindig borulatos bús magyar ég alatt, olyan jól esik az ember lelkének, ha kristálytisza szavakba öntve látja, szívének óhajtott vágyát. A szavak muzsikája, a rim csendülése szinte simogatják az ember lelkét. A fent szárnyaló gondolat ellenállhatatlanul ragad magával. Így voltam én Tanár uram március 15-iki »Mít kíván a magyar nemzet« című versével. A Sárospataki Ref. Lapokat március 15-én kaptam meg, épen mikor az ünnepi beszédemhez, a már kialakult gondolatot kezdetem színes szavakba öltöztetni. Elolvastam a versét. Elolvastam egyszer, kétszer, háromszor... és... És a róm. kath. plebánia udvarán összegyűlt ünneplő közönségnek elmondám a Tanár uram versét. Az öreg méltóságostól lefelé az öklömnny apró leventéig, mindenkinek tetszett. Nekem talán még azoknál is jobban....»⁴⁰

³⁷ SRL 1928. január 22.

³⁸ MÁTYÁS Ernő: *Harsányi István*. = SRL 1928. május 13. 19. sz. 113–114.

³⁹ MARTON János: *Beszéd a Harsányi István ravatalánál*. = SRL 1928. május 20. 20. sz. 122–124.

⁴⁰ Borsovai Lengyel Gyula szendrőládi református lelkész levele a szerkesztőnek. Kelt Szendrőládon, 1936. április 2-án. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltára Kee. I. 14.

Más változások is történtek, amelyek azt mutatták, hogy a *Sárospataki Református Lapok* nem csak „hivatalos lap” akart lenni. 1936-tól új rovatok indultak: az Igehirdetésben példákat közöltek a lelkészek számára igehirdetéseik írásához, a Gyülekezeti élet rovatban egy-két érdekesebb kulturális eseményről tájékoztattak. Elindítottak egy Ifjúsági munka rovatot is, amelyben a háború után a *Sárospataki Református Lapok* mellékszámaként megjelenő *Sárospataki Ifjú* elődjére bukkanhatunk. Ebben az ifjúság számára fontos tevékenységekről olvashatunk, mint pl. a faluszeminárium eredményei, a teológusok missziós munkája, stb.

1938-tól az Igehirdetés rovat Igehirdetés–Ímédságok címre változott, amely önmagában is mutatja a tartalmi változást; tájékoztattak a „Határokon túlról” is, a Trianon után külföldre szakadt magyar református gyülekezetek sorsáról, elsősorban a szlovák példák alapján.

A háború alatt is így maradt a rovatolás annyi különbséggel, hogy ismét megjelentek a történelmi témájú tanulmányok. 1941-ben pl. ilyen cikkek jelentek meg: Hodossy Béla: *A magyar református egyházi ének és zene fejlődésének útjai* a március 15-i számban⁴¹, majd Gesztélyi Nagy László: *Gróf Széchenyi István Sárospatakon* című munkája június 7-én⁴², augusztus 30-án pedig *II. Rákóczi F. pataki diákjai* címmel jelentetett meg egy cikket Esze Tamás tollából.⁴³

Verseket ekkor is közöltek. 1941 februárjában pl. Szabó Lőrinc versei közül jelent meg kettő: az „Ez vagy te!” című és a „Nyitnikék”.⁴⁴ A december 24-én megjelent 51–52. összevont számban a „Karácsony a szovjet harctéren” című költeményt olvashatjuk Karácsony alkalmából⁴⁵.

Valószínű, hogy 1942-ben máshonnan, olyan világi intézményektől is kaphattak cikkeket a lap munkatársai, amelyek az egyház számára nem elfogadható ideológiát képviseltek, mert 1942. április 21-i keltezéssel a következő felszólítás érkezett a szerkesztőhöz Farkasfalvi Farkas Géza egyházkerületi főgondnok és Enyedy Andor püspök aláírásával:

„A tiszáninenni református egyházkerület hivatalos lapja a Sárospataki Református Lapok. Az egyházkerület bármely ügyében irányítást mástól, mint az egyházkerület elnökségétől el nem fogadhat, illetve irányító cikket nem közölhet az elnökség megkérdezése nélkül.”⁴⁶

Meg kell jegyezni, hogy a háború alatt bár többször összevont számokkal, de folyamatosan megjelent a *Sárospataki Református Lapok*. Ezzel ellentétben 1945-ben csak az 1–2. összevont szám jelenhetett meg összesen 4 olda-

⁴¹ SRL 1941. március 15.

⁴² SRL 1941. június 7. 109–110.

⁴³ SRL 1941. augusztus 30. 164.; ill. szeptember 6. 168–169.

⁴⁴ SRL 1941. február 15. 30.

⁴⁵ SRL 1941. december 24. 239–240.

⁴⁶ Kelt Miskolcon, 1942. április 21-én. Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Levéltára Kee. I. 14.

lon, majd 1946-ban „kézirat gyanánt” egy *Sárospataki Értesítő* című kiadványt szerkesztettek, amelyben a *Sárospataki Református Lapok*ban korábban Hivatalos rész címmel megjelent felhívásokat közölték. Összesen 4 szám jelent meg.⁴⁷

Az utolsó két év

A lap 1947-ben indult újra, s ha az előző újraindításkor a legnagyobb szemléleti változás az volt, hogy onnantól hivatalos lapként jelent meg, 1947-ben épp az ellenkezőjéről olvashatunk a programcikkekben: „A Sárospataki Református Lapok hivatalos lap volt. Az egyházkerület és a sárospataki főiskola hivatalos lapja. Főleg a hivatalosokhoz fordult, azoknak járt” – írja Marton János, s hozzászól: „Ám nyilvánvaló, hogy Isten és az evangélium ügye nemcsak az egyházi tisztséget viselőké, a presbitereké, gondnokoké, tanácsbíráké, vagy lelkipásztoroké. ...A hívőké.”⁴⁸ Ez a felfogás látszik abból is, hogy bár az évfolyam megjelölés szerint a *Sárospataki Református Lapok* folytatása, a programcikkekben ez áll: „Mai számunkkal megkezdhetjük lapunk XLII. évfolyamát, sőt a Sárospataki Lapokra emlékezve, amelynek egyenes folytatása és örökösei vagyunk a LXVI. évfolyamot.”⁴⁹

Bár Marton a *Sárospataki Lapokra* hivatkozik, más szemléletmód alapján szerkesztette a régi-új lapot. A tudós cikkeket elhagyta, az embereket nem a múlt érdekelte ekkor, hanem a jövő. Erre építve különböző gyülekezetek életéről írtak, leveleket közöltek volt teológusoktól, akik a Szovjetunióból vagy máshonnan hazavágytak, kulturális eseményekről tájékoztattak. Újból megjelentek a hirdetések is.

A lap terjesztője a Pataki Diák Céh lett.

1948-ban két melléklapot indítottak, a már említett *Sárospataki Ifjút* és a *Sárospataki Igehirdetőt*, amelyek a régi *Sárospataki Református Lapok* két rovatából váltak ki (a *Sárospataki Igehirdető* pedig a korábbi Igehirdetés–Imádságok rovatból, s mint említettük, a *Sárospataki Ifjú* az Ifjúsági munka rovatból). Ugyanekkortól kéthetenként jelent meg a lap, 1-jén és 15-én.

Bár a melléklapok színvonalas szerkesztésűek, pl. a *Sárospataki Ifjú*ban versek, tudósítások jelentek meg, versenyek eredményeit közölték, hírt adtak az ország különböző teológiai akadémiáinak, gimnáziumainak az életéről is; s a *Sárospataki Református Lapok*ban is olvasmányos cikkeket közöltek, s ismét széles körben olvasott lett a lap, az 1948. december 15–31-i számban mégis a következő apró hírt olvashatjuk:

⁴⁷ 1946. április 20.; június 18.; július 18.; november 16.

⁴⁸ MARTON János: *Új kezdés.* = SRL 1947. jan. 15. 1. sz. 1–2.

⁴⁹ MARTON János: *Új kezdés.* = SRL 1947. jan. 15. 1. sz. 1–2.

„Lapunk terjedelmét felsőbb intézkedésre csökkentettük. Kérjük előfizetőinket, egyelőre ne küldjenek be a jövő évre előfizetést, mert nem tudjuk, megjelenünk-e és ha igen, akkor milyen formában. A terjedelem-csökkentés következtében ígértetői és ifjúsági mellékletünk sem jelenhet meg.”⁵⁰

Ez volt az utolsó fontos közlemény a *Sárospataki Református Lapok*ban, több száma nem jelent meg.

JÚLIA NAGY

A Sárospataki Református Lapok (1905–1948)

Ein kulturelles und wissenschaftliches Wochenblatt der Reformierten Hochschule zu Sárospatak

Die Abhandlung gibt einen Überblick von der Geschichte der angesehenen Zeitschrift von Sárospatak, die mehr als vier Jahrzehnte lang tätig war. Die Wochenschrift, welche in 1905 als Organ des Reformierten Kirchenbezirkes jenseits der Theiss und des Kollegiums zu Sárospatak begründet wurde, war – besonders in seiner Periode vor 1919 – nicht nur ein offizielles Blatt, sondern – hauptsächlich durch die Publikationen der Sárospataker Professoren – auch ein bedeutendes wissenschaftliches Organ. Zwischen den zwei Weltkriegen blieben aber die kulturgeschichtlichen Schriften aus, und die Zeitschrift wurde ausschliesslich das offizielle Organ des Kirchenbezirkes, doch liess sie – ausser den religiösen Schriften auch Gedichte und später auch Artikel mit geschichtlichen Beziehungen erscheinen. Die Wochenschrift, die von 1945 pausierte, begann erst 1947 wieder erscheinen, aber nur schon zwei Jahre lang, bis Ende 1948 konnte sie funktionieren.

⁵⁰ *Apró hír.* = SRL 1948. 22. sz. 3.